

ASPECTE PRIVIND OCUPAȚIILE ȘI MEȘTEȘUGURILE LA POPULAȚIA DE NAȚIONALITATE SÎRBĂ DIN BANAT

VASILE CICA

Banatul, vatră de referință pentru istoria și civilizația românească, ne oferă numeroase mărturii ale continuității de viață a românilor din această provincie, parte integrantă a spațiului etnogenezei noastre.

Cu multe secole după formarea poporului și limbii române, au venit pe aceste meleaguri și alte naționalități care și azi viețuiesc în sate și orașe în deplină armonie cu românii, avînd ca scop propășirea patriei comune. Deci „... Este evident pentru oricine că, trăind și muncind împreună, românii, maghiarii, germanii, sîrbii și celelalte naționalități trebuie să se cunoască cît mai bine unii pe alții, inclusiv pe plan spiritual. Trebuie să existe o apropiere, o îmbinare în viața și creația culturală, o cunoaștere reciprocă a trecutului și a prezentului. Numai așa vom dezvolta unitatea în lupta comună pentru făurirea socialismului și comunismului...“¹.

Marea majoritate a locuitorilor de naționalitate sîrbă au venit, sau au fost aduși în Banat de oficialitățile austriece, spre a forma o linie de apărare împotriva turcilor, dar și spre a întemeia așezări noi în zona de cîmpie a Banatului. Așadar, unele localități din Banat sînt locuite exclusiv de populație sîrbă, altele sînt mixte, adică româno-sîrbe.

Studierea culturii populare din Banat a luat în ultimii ani o amploare deosebită, inclusiv în ceea ce privește aportul naționalităților conlocuitoare la tezaurul de valori materiale și spirituale ale patriei noastre.

În studiul prezent ne-am propus o ilustrare, în liniile ei semnificative, a culturii populare a naționalității sîrbe din Banat, cu privire specială la ocupații și meșteșuguri, pe baza cercetărilor de teren pe care le-am efectuat în *Clisura Dunării* (județul Caraș-Severin), *partea de vest a județului Timiș* (triunghiul Timișoara—Sînnicolau Mare—Jimbolia), *sud-vestul județului Timiș* (triunghiul Timișoara—Jimbolia—Gătaia).

a. CLISURA DUNĂRII

Clisura Dunării (spațiu geografic care mai este numit și Clisura Superoară sau Clisura Bănățeană) se întinde de-a lungul Dunării, malul stîng, cuprinzînd și o parte din bazinul hidrografic al riului Nera, la poalele sud-vestice ale Carpaților de Sud. Are o suprafață aproximativă de 600 kmp, lungimea de 106 km de la Lescovița la Baziaș și de 87 km de la Baziaș la Svinița, iar lățimea fișiei de clisură între 0,3—6 km. Cuprinde

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la întîlnirea cu oamenii de artă și cultură* (10 februarie 1971), în *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. I, Editura politică, București, p. 464.

terenuri muntoase și deluroase, mai puține cîmpii sau platouri interdepresionare.

O mare parte din suprafața Clisurii este acoperită cu păduri și pășuni. Clima este blîndă, iar precipitațiile se încadrează în specificul pluvial de tip mediteranean.

Privitor la circulația curenților atmosferici caracteristici zonei sînt cele două vînturi — „Gorneacul“ (care suflă toamna și iarna) și „Coșava“ (care suflă primăvara și vara).

Subsolul Clisurii este bogat în zăcămintele minerale, ceea ce a determinat și favorizat practicarea din vremuri îndepărtate pînă azi a mineritului (cărbune, aramă, fier, plumb și argint).

Numeroasele săpături arheologice, efectuate sistematic, mai ales în ultimele trei decenii, au scos la iveală mărturii de locuire neîntreruptă a teritoriului din preistorie pînă în ziua de azi. Tîrziu, în veacul al XVIII-lea, alături de satele băstinașe ale românilor, în Clisură s-au format alte așezări, prin transferul de populație sîrbă din diferite părți spre acest spațiu geografic; aceasta, după cum bine se știe, ca urmare a unor măsuri demografice practicate de administrația austriacă.

Românii și-au continuat modul lor specific de viață, influențînd în bună măsură și specificul cultural al noilor veniți.

La rîndul lor, sîrbii din zonă au perpetuat peste decenii comoara tradițiilor lor caracteristice, fapt ce argumentează specificitatea lor etno-culturală. Trăsăturile acestei specificități le putem distinge cu claritate în modul lor de viață.

În cercetările pe teren, precum și în studiile de arhivă și bibliotecă am avut în vedere următoarele localități: Lescovița, Zlatița, Lugovaț, Socol, Baziaș, Divici, Belobreșca, Radimna, Sușca, Pojejena de Sus, Pojejena de Jos, Măcești, Moldova Veche, Moldova Nouă, Pescari (fosta Coronini), Sf. Elena, Gornea, Sichiievița, Liubcova, Berzasca, Drencova, Cozla, Sviņa, Cîmpia, Pîrneaura, Padina-Matei, Moldovița, Gîrnic și Bigăr.

Ca o caracteristică generală pentru zona etnografică a Clisurii Dunării se remarcă, în primul rînd, tipul de așezare predominant, adică *satul de-a lungul drumului*.

De la un capăt la celălalt al zonei străbate un drum care, într-un fel a format cheagul comercial al așezărilor ce se întind în lungul său.

Două sînt tipurile principale de case pe care le întîlnim în zonă: „casa bătrînească fără tirnaț“ și „casa cu cindă“. Al doilea tip de casă este general răspîndit mai ales în satele bufenești. Dar atît primul tip, cît și cel de al doilea se prezintă în mai multe variante, asupra cărora nu insistăm cu această ocazie. În majoritatea lor, casele erau compuse din două odăi, cu tindă la mijloc, construite perpendicular pe stradă, așa cum am mai spus. În continuarea lor se întîlnește grajdul, șopronul și hambarul. Din coridor, sub treptele care duc în pod, se putea intra în „șpais“ (cămara de alimente). Sub odaia din curte (camera de zi) se afla pivnița, iar sub hambar cocina pentru porci.

La locuitorii de naționalitate sîrbă un element caracteristic este modul de interpretare decorativă a frontispiciului casei. Acest aspect, precum și terminologia unor elemente slave, sînt singurele care fac să apară, mai mult sau mai puțin, deosebirea de casele satelor băstinașe ale românilor.

Nenumărații constructori de case, mai ales din Radimna, sînt recunoscuți și astăzi, pentru casele ce le-au construit. La început le făceau de lemn, apoi din pămînt bătut, iar mai către anii noștri, din piatră și, îndeo-

sebi acum, din cărămidă. Cele de lemn erau de preferat în perioada mai veche, pentru că, așa cum ne-au spus informatorii locali, se construiau mai repede, se puteau demola cu ușurință și apoi reconstrui². Spunînd că Belobreșca de astăzi nu a fost tot timpul pe actualul loc, ci la Belobreșcița (Belobreșca Mică), unde locuitorii s-au refugiat, spre munte, din cauza turcilor, precum și la Zbeg, unde însă au stat mai puțin timp, ar fi fost imposibil de mutat și strămutat dacă la baza construcției caselor ar fi stat altceva decît lemnul³.

Nu diferit este prezentată casa „sîrbească” veche și de către Alexandru Stanoilovici, în *Monografia Clisurii bănățene*, care — la rîndul său — folosește o însemnată și bogată listă bibliografică, din istorici sau cercetători etnografi cunoscuți și în prezent : „... Este adevărat că vatra deschisă este prezentă cu plită, dar modul de dispunere a încăperilor a rămas același. Cea mai mare parte a caselor are o cameră la stradă — de oaspeți —, o bucătărie, o cameră spre curte pentru necesități cotidiene — aci se gătește iarna —, apoi în continuare, grajd, șopron, hambar...”. Și el menționează cămara de alimente (existentă sub treptele care duc la pod), pivnița (de sub camera din curte), cocina (de sub hambar)⁴. Considerăm, în urma coroborării celor constatate de noi cu cele din literatura de specialitate, că sînt specifice și tipice, casele care se mai află acum la numerele topografice 72, 84, 86, 118 din Divici, nr. 27 și 122 din Radimna și nr. 81 din Belobreșca.

Ocupațiile de bază ale locuitorilor din zonă, români ori sîrbi, au fost pînă în pragul zilelor noastre agricultura și creșterea animalelor. În unele sate predomina una sau alta din cele două ocupații ; în altele consemnăm ceea ce etnografi numesc un „păstorit agricol”.

Ocupațiile secundare ale locuitorilor erau numeroase : pescuit (în primul rînd), minerit, lucrul la pădure. Din șirul ocupațiilor secundare (permanente sau temporare) și a meșteșugurilor, referitor la populația sîrbă, putem aminti o gamă bogată de preocupări tradiționale sau mai noi : brutari, bombonari, morari, măcelari, oloinițari, pescari, tăbăcari, cizmari, cojocari, curelari, soleri, opincari, păpucari, șelari, vînători, coșărcari, căprari, boari, ciobani, porcari, văcari, căzănari, căldărari, fierari, cusătoare (sau croitorese), dulgheri, dogari, timplari, rotari, tăietori de lemne, frizeri (de „casă”, adică de domiciliu), fintînari, hornari, lingurari, olari, vărari, tinichigii, zidari, zugravi.

Desigur că unele din aceste ocupații au dispărut sau sînt pe cale de dispariție, însă altele pot fi întîlnite încă în localitățile cercetate (cu o pondere mai mult sau mai puțin pronunțată). Sînt unii meșteșugari care mai trăiesc exclusiv pe seama meseriei practicate, contribuind astfel la bunăstarea familiilor din care fac parte.

² Inf. Emilian Ianculovici, de 74 ani (informație la 31.VIII.1977) localitatea Sușca ; pentru redactarea acestei lucrări autorul a utilizat, printre altele, următoarele lucrări bibliografice : Gh. Drinov, *Micromonografia județului Timiș*, Timișoara, 1973 ; V. Ardelean, I. Zăvoianu, *Județul Timiș*, București, 1979 ; I. Lotreanu, *Monografia Banatului*, vol. I, Timișoara, 1934 ; T. Birăescu, *Evoluția etnografică a Banatului. Banatul sub turci*, vol. II, Timișoara, 1934 ; Gh. Cotoșman, *Din trecutul Banatului, Pesac. Monografie istorică*, Timișoara, 1936 ; Fr. Griselin, *Istoria Banatului Timișan*, București, 1926 ; Al. Stanoilovici, *Monografia Clisurii Bănățene*, Petrovgrad, 1938 ; N. Tăranu, *Cojocăritul din Timișoara*, în *Tibiscus, Etnografie*, Timișoara, 1974, p. 107—124.

³ Inf. Dușan Crîstici, de 81 de ani (31.VIII.1977), Belobreșca.

⁴ Alexandru Stanoilovici, *op. cit.*, p. 31—32.

Frecvența ocupațiilor citate nu este aceeași peste tot, în unele sate existînd o gamă mai largă de ocupații, în altele mai restrînsă. Cauzele acestei diversități sînt multiple. Dintr-un număr de 49 „profesii“ depistate în Clisura Dunării, în localitățile de mai jos se pot întîlni : Divici=23 ; Belobreșca=14 ; Sușca=26 ; Radimna=33 ; Moldova Veche=21. La Radimna deci, numărul lor este cel mai mare. Cauza unei astfel de rezultat statistică rezidă în faptul că această așezare este „de dos“, adică situată în afara drumului principal ce străbate zona ; posibilitățile de transport îngreunate, înspre și dinspre Radimna, formează o cauză a marelui număr de ocupații care au apărut și perpetuat aici de-a lungul vremurilor.

Cît privește preponderența meșteșugurilor, între ele, raportată la localități, rezultă că 6 dintre ele se găsesc în cinci din localitățile studiate (ciobani, fierari, măturari, porcari, rotari, boari), 6 se găsesc în patru localități (cojocari, croitori, dogari, frizeri, mineri, zidari), 9 se află în trei localități (bombonari, cizmari, dulgheri, tăbăcari, olionițari, pictori populari, soleri, șelari, timplari), 9 se întîlnesc în două localități (căprari, cărmidari, coșărcari, cusătorese, lingurari, măcelari, morari, opincari, vînători), 19 se înregistrează într-o singură localitate (brutari, căldărari, căzănari, constructori de case, confecționeri de mobilier, curelari, fintinari, hornari, olari, papucari, pescari, pîndari, rodari, sobari, tăietori de lemne, tinichigii, țesătoare, vărari, zugravi).

Noi am avut o listă mai mare de ocupații secundare (permanente, sezoniere, temporare) ; dar pe teren nu am întîlnit o bună parte dintre acestea, pe care, de altfel, la populația română din Banat le-am înregistrat. Iată cîteva din acestea : căbăniceri, ciurari, frînghieri (li se mai spune, în unele locuri, ștregari), glăjari, împletitori (de paie, nuiete, pănuși), lădari, săpunari, străițari, turtari, vâiegari, voștinari ș.a.

Privitor la repartiția populației pe ocupații, ordinea preponderenței se prezintă astfel : agricultorii, crescătorii de vite, minerii, fierarii, zidarii, cojocarii, rotarii, căzănarii, după care urmează timplarii, dogarii, cizmarii, bombonarii, măcelarii, coșărcarii ș.a. Ocupații mai puțin răspîndite sînt : olăritul, dulgheritul, timplăritul, opincăritul, tăbăcăritul, curelăritul, șelăritul ; căldărarii, papucarii, sobarii și lingurarii erau doar cîteva în zonă.

De mare importanță documentar-istorică și implicit etnografică sînt uneltele și instalațiile caracteristice fiecărui meșteșug. În atelierul unui meșter dogar am întîlnit, spre exemplu, unele datate 1832, 1852, 1875, 1903, iar unele sînt chiar din veacul al XVIII-lea. Numărul și varietatea uneltelor este apoi cu mult mai mare în cazul unor ocupații care necesită cunoștințe mai complexe. Dulgheritul nu era doar un simplu participant la construirea caselor și a altor acareturi din gospodăria țărănească, ci și cioplitor în lemn, timplar, iar mai nou, chiar zidar. Foarte mulți dulgheri se aflau și se află în localitatea Radimna. Ei lucrează nu numai pentru satul lor ci și pentru cele din jur. De aici rezultă unitatea în arhitectura populară din zonă.

Un alt exemplu interesant referitor la sîrbii din Clisura Dunării ni-l oferă studierea portului popular. La începutul secolului XX se remarcă tendința specializării, unor femei din satele din Clisură, în producerea pieselor de port specifice. Socotim că în Clisura Dunării există două tipuri

de costum popular sîrbesc tradițional, diferențiat pe sate astfel : dinspre Baziaș pînă la Pojejena și cel din satele Măcești și Moldova Nouă (cel mai tradițional). Pornind de la această idee, remarcăm specializarea unor femei în confecționarea cu preferință a pieselor groase din lînă : legovana-sukna (fusta plisată), chițelea (catrința), kanițe (briu), piese purtate de femei ; laibărul și șuba bărbătească. Treptat specializarea femeilor urcă, prin avîntul economic și comercial, către cămașa femeiască și bărbătească. Ca semn al diferențierii zonale și apartenenței etnice, în costumul femeiesc tradițional sîrbesc, sînt socotite piesele de gîteala capului : capa și ciula ; și torba (traista). Aceste piese specifice sînt confecționate întotdeauna de femei specializate unele în țesut și altele în brodat ⁵.

Repertoriul meșteșugarilor sirbi din Clisura Dunării

Lista meșteșugarilor sirbi pe care am întocmit-o este deosebit de bogată în nume. Unii din ei nu mai sînt în viață, dar locuitorii îi citează cu insistență, datorită faptului că aveau o reputație pe tot cuprinsul Clisurii ; ei vorbesc cu venerație despre aceștia și transmit urmașilor respectul pentru „zănatul” în cauză. Alții trăiesc și în prezent, dar sînt la o vîrstă înaintată, încît nu mai pot practica meșteșugul îmbrățișat în tinerețe. Dar sînt mulți care își desfășoară activitatea din plin.

Iată cîțiva, din satele la care ne-am referit mai sus, cînd am relatat ponderea meșteșugurilor, repartiția lor pe localități.

La Divici : Mita Burchici, croitor, Mita Panici, rotar, Ioța Iancovici, tîmplar, Mita Budimir, fierar, precum și Nica Iancovici, Boșco Iancovici și Tole Ocanovici, rotar, tîmplar și, respectiv, fierar ⁶.

La Belobreșca : Toma Milosavelici, croitor, Iova Stoișici și Dușan Milosavelici, fierari, Jiva Siminovici și Luca Siminovici, rotari, Mita Popovici, tinichigiu, Dușan Paunovici, măcelar ⁷.

La Sușca : Ilie Stoianovici și Jarko Gruia, cojocari, Petru Gruia, opin-car, Vladimir Gruia, dogar, Gheorghe Marcu, bombonar, Laza Milovanovici, păcurar, Alexandru Milovanovici, căprar, Lucia Ianculovici, cusătoreasă de costume populare, Alexandru Milovanovici, pindar ⁸.

La Radimna : Laza Galcan, rotar, Toma Dimitrovici, croitor, Stanimir Tomici, dulgher, Milan Stoianovici, dogar, Nicola Tomici, frizer, Svetozar Bogdanovici, bombonar, Ioța Bogdanovici și Giola Radovancovici, coșărcari, Branco Bogdanovici și Milan Iancovici, căprari ⁹.

La Moldova Veche : Mladin Stoicovici, brutar, Mișa Iovanovici, cojocar, Dragutin Ianovici, zidar, Stefan Kosa, dogar, Alexandru Stancovici, selar, Petru Milivoievici, papucar, Ioța Brăila, olar, Toza Ianici, tăbăcar, Iva Adamovici, fierar ¹⁰.

Ne vom opri, analizînd mai pe larg, trei meșteșuguri (dogar, fierar și curelar) și prezentînd trei meșteșugari reputați din zonă.

⁵ Informații suplimentare în legătură cu portul popular al sîrbilor din Banat am primit de la Lidia Gaga, muzeograf la Muzeul Banatului.

⁶ Inf. Milan Marcovici, 69 de ani (31.VIII.1977), Divici.

⁷ Inf. Dușan Crîstici, Belobreșca.

⁸ Inf. Dumitru Petrovici, 68 de ani (1.IX.1977), Sușca.

⁹ Inf. Milan Stoianovici, 70 de ani, Radimna, Stanislav Martinovici, de 70 de ani, Radimna (1.IX.1977).

¹⁰ Inf. Elena Drăghicevici, de 56 de ani, Moldova Veche, Adamovici Iva, de 68 de ani, Moldova Veche.

1. *Milan Stoianovici*, dogar, localitatea Radimna, nr. 56. Meșteșugul l-a învățat de la fratele său, azi mort. Practică meșteșugul de la vârsta de 18 ani, adică de 42 de ani la data culegerii informației. Are atelierul în gospodărie. Folosește pentru meseria lui numeroase unelte, printre care cele mai importante, cu denumirea lor locală, sînt următoarele : cuplhobl, zwinandl, garpobl, chimhobl, stasbank, sophobl, șoțțfimanl, steptfimanl, crumpaisn, crodaisl, modl, fuginbransit (pentru făcut flori pe marginea fundurilor butoaielor mari). A cumpărat uneltele de la un dogar (în anul 1935) pe nume Kosta Despotovici, care avea 70 de ani și locuia în Radimna, la nr. 55. La rîndul său, fratele, azi mort, pe nume Sima Stoianovici, învățase meseria de la dogarul Dragoliubov Horvath. Tehnica de lucru s-a modernizat an de an sub anumite aspecte. Spre exemplu, înainte doagele erau scobite cu unealta numită „crumpais“, pe cînd azi operația respectivă se execută mult mai ușor, mai repede, cu o bardă specială. Dogarul trăiește din practicarea meșteșugului, dar înainte vreme avea și puțin pămînt de arătură, astfel încît meseria de dogar era practică sezonier. Lucrează pentru satul său și cele vecine. Nu vinde butoaie și ciubere pe piață, ci lucrează numai la comandă, cu materialul adus de client. Valoarea în lei a produselor sale este aproximativ următoarea : pentru un ciubăr de 50—60 l, circa 180—200 lei, iar pentru un butoi de 50—60 l, cca 250 lei.

Are multe unelte datate (exemplu : garhobl din anii 1875, 1814, 1832, 1852, 1903 ; grathobl pentru executat flori la butoaie, datat 1875).

2. *Iva Adamovici*, fierar, localitatea Moldova Veche, nr. 42. Meșteșugul l-a învățat de la unchiul său, Dușan Adamovici (azi mort), unde „am umblat ca șăgîrt“ (adică ucenic) de la vârsta de 12 ani, apoi calfă. Și-a cumpărat uneltele de la Layoș Schuk, un german din sat. De la vârsta de 18 ani a deschis atelier, ajutat fiind la lucru de tatăl său și de ucenici. În atelierul său am aflat unelte interesante, unele vechi sau foarte vechi. Din șirul acestora menționez următoarele : baros, nicovală, ciocane de diverse tipuri și mărimi, clește de diverse tipuri și mărimi, mașină manuală de găurit („bormașină“), mezdrea (numită în sirbește „coșița“), clește de potcovit, cuțit pentru curățat copita, „lula“ pentru cai, foiul, tocila, vatra de încălzit (numită în sirbește „vatriște“), filiere diverse, burghie și sfredele, cheie „franceză“, raftzigher (pentru strîns „rafal“ pe roți), dornuri, dălți, chei obișnuite etc. Lucrează cu materiale și în tehnici tradiționale. Trăia numai din exercitarea profesiei sale, cu toate că soția sa era agricultoare. Pămîntul pe care îl avea înainte de cooperativizare era lucrat de soție împreună cu alți săteni din sat, cărora fierarul le executa în schimbul prestațiilor de muncă, anumite unelte. Lucrează și pentru satele vecine, numai la comandă. Pentru lucru pretindea lucru sau bani ; astăzi numai bani.

3. *Alexandru Stancovici*, curelar, localitatea Moldova Veche, nr. casei 132. Meșteșugul l-a învățat de la Iohan Bastios, din Oravița, unde a fost ucenic (3 ani) și calfă (7 ani) ; apoi a deschis atelier personal în sat, după ce s-a reîntors din armată. Din șirul uneltelor cu care lucrează, desprindem : sulă mică, sulă mare, einpindol (se leagă oomotul), care seamănă cu andreaaua, clește, flachitzangen (un fel de clește cu care leagă oomotul cu cureaua), mașină de găurit (rochtzangen), compas, ciocane de diferite dimensiuni și mărimi, cuțit de croit, foarfecă mare pentru piele și pînză, cuie de diferite mărimi etc. Uneltele au fost comandate de „maistorul“

său, la Viena, unde era o fabrică de scule pentru curelărie ; acesta i le-a dat cadou la plecare, câte un exemplar din fiecare sortiment.

Se lucrează în relația comandă-arvună și apoi meșterul procură materialul necesar : piele diferită, vopsele, paie de secară, cuie, păr de porc, ață, lemn de rotar („coarne“) etc. Se croiește comotul cu tipar, pe măsura gîtului calului, se coase pielea, se umple cu paie de secară și cu păr de porc. În faza următoare se trage pe calapod („gîtul calului“), se confecționează perina din pînză, se umple cu păr de porc și apoi se coase cu mîna. Cînd totul este gata, comotul rezultat din lucrare se vopsește cu negru și apoi se dă cu lac. Acestui meșteșug i se spune, local, soler, apropiat fiind cu cel de șelar. Prețul pentru un comot era în trecut de 400 lei. Acum ¹¹ se lucrează cu materialul clientului, așa că au intervenit alte prețuri și alte forme de plată.

b. VESTUL JUDEȚULUI TIMIȘ

Localitățile pe care le-am cercetat, în vestul județului Timiș, se întind de la nord la sud între Valea Mureșului și Jimbolia ; sînt așezări mixte, în care locuiesc și sîrbi alături de români : Cenad, Sinnicolau Mare, Saravale, Sîmpetru Mare, Periam, Gelu, Variaș, Valcani, Beba Veche și altele.

Locuitorii sîrbi, aidoma românilor, au practicat două ocupații de bază — agricultura și creșterea vitelor. Geografic, aceste sate sînt așezate în zona de Cîmpie a Banatului, una din cele mai mînoase cîmpii ale țării.

În cele ce urmează vom prezenta cîteva aspecte legate de cultura populară a unor așezări cu populație de naționalitate sîrbă stabilită pe aceste meleaguri, după opiniile istoricilor, în secolul al XVI-lea, cînd pe teritoriul Banatului, „alături de țărani noștri se așează acum și noii coloniști sîrbi. Ei ocupă la început numai regiunea sud-vestică a Banatului, mai ales regiunea Becicherecului, fixează apoi cîteva colonii sîrbești și pe malul stîng al Mureșului, din jos de Arad și Cenad și, încetul cu încetul ... și alte regiuni, mai spre răsărit“ ¹².

Investigația făcută la Saravale, localitate românească în care conviețuiesc și sîrbi, a dus la concluzia că sîrbii saravaleni, în afara ocupației specifice zonei — agricultura — au fost și pricepuți meșteșugari, despre ei ducîndu-se vestea în tot colțul de vest al Torontalului de odinioară. Cercetarea pe teren a scos la iveală și faptul că în sat au existat și meserii nesemnate și neluate încă în seamă ori în evidență de către etnografi. Aflăm de exemplu că gospodăria „unde stă acum Perin Doba“ ar fi fost cumpărată de la un olar, iar în casa „unde stă acum Batica“ ar fi locuit un oarecare Stancov-luminărarul ¹³. Or, se știe că olarii și luminărarii lucrau pentru consătenii lor, dar și pentru satele din jur. Cu alte cuvinte se consemnează la Saravale două ocupații care în trecut aveau o mare importanță în viața locuitorilor.

¹¹ Vezi și : V. Cica, *U Dunavscoj Clisuri. Stari zanati*, în *Banatske novine*, Timișoara, 1978, nr. 3 500, p. 6, nr. 3 504, p. 6 ; Idem, *Meșteșuguri și meșteșugari la populația sîrbă din Clisura Dunării*, în *Tibiscus, Etnografie*, Timișoara, 1978, p. 139—143 ; Idem, *Po Clisurskim selima. Starinske kucie*, în *Banatske novine*, Timișoara, 1981, nr. 3 643, p. 6.

¹² P. Nemoianu, *Sîrbii și Banatul*, Craiova, 1930, p. 22—23.

¹³ Inf. Milivoi Stoișin, de 75 de ani, Saravale nr. 794, Panța Mihai, de 38 de ani, Sîmpetru Mare.

Foarte mulți bărbați din această localitate știu să cînte la diverse instrumente. De remarcat că și ei, „muzicanții“ satului se considerau „meseriași“ și, împreună cu meseriașii propriu-ziși se încadrau în ceea ce ei numeau „breasla meseriașilor“ (fără ca noțiunea respectivă să se confunde cu vechile înțelesuri și funcții ale breslelor medievale). În fiecare an, la 2 februarie, meșteșugarii din Saravale, organizați în respectiva „breaslă“ organizau o serbare și petrecere comună. În ziua aceea, la biserica satului erau pomeniți cei dispăruți din rîndul „meseriașilor“. Apoi, avea loc un ospăț la fiecare familie, apoi o horă. Seara avea loc „balul meseriașilor“, unde „breasla“ asigura și îngrijea programul artistic și distractiv. De altfel se păstrează și un steag al „meseriașilor“, confecționat în urmă cu două secole. Și astăzi cînd moare un „meseriaș“, în fruntea convoiului funerar steagul este purtat de unul dintre cei cu care a fost în relații foarte apropiate cu dispărutul. Sicriul este purtat pe umeri de asemenea de „meseriași“.

Așa-zisa „breaslă“ a meseriașilor sîrbi din Saravale asigura unitatea strînsă dintre aceștia, nu odată prin ea, ca organizație, ei își revendicau anumite drepturi față de conducerea administrativă a comunei, își asigureau anumite condiții de muncă mai bune sau determinau relații favorabile între ei și clienții pentru care produceau ori prestau diverse servicii. De aici caracterul pozitiv și progresist al „breslei“.

Sîmpetru Mare este azi o așezare cu populație sîrbă în majoritate cu toate că mai înainte fusese o așezare românească, așa cum reiese dintr-un document în limba sîrbă păstrat în arhiva familiei preotului Victor Fizeșan din Pesac. În documentul respectiv se spun următoarele : „Însemnare. Pentru ca să se știe cînd s-au așezat Pesacul pe acest loc. Comunitatea Pesac a venit din Sin Petru-Sîrbesc pentru răutatea apei. Au ieșit în luna lui octomvrie 16, la anul 1768. Biserica s-a început a zidi, decemvrie în 7, anul 1806 și s-au sfințit în 16 septemvrie 1811, prin protopopul Nicolae Nicolici. Bătrînii ctitori acești (cuprinși în acest tablou) din Sin Petru au venit, și eu paroh fiind acestea le-am deminat. Mihail Miescu, epitropi Andrei Docin și Adam Doboș. Purtători de grijă pînă la sfințirea bisericii au fost Achim Lațcov... În Pesac, 10 decemvrie 1821. Scris-am eu, Preotul Filip Rusu, Paroh Pesacului, născut în Comnoș“.

Și aci, la Sîmpetru Mare, sîrbi s-au dovedit harnici și pricepuți meșteșugari. Ni s-a părut „un plus“ față de alte sate faptul că locuitorii de aici dovedeau mai mult interes față de instalațiile tehnice. Bătrînii spun că în Sîmpetru ar fi existat mai multe mori cu tracțiune animală (cu mamej, cum li se spune în literatura de specialitate) ; de asemenea, au existat și cîteva „oloinițe“ unde sătenii obțineau, prin presarea semințelor de dovleac și de floarea soarelui, uleiul necesar traiului vieții ; de asemenea se poate vorbi despre instalația de încălzit cu paie și coceni (interesant fiind aici și modul în care se realiza hornul sau coșul ; acesta era în așa fel construit încît să poată fi folosit și cu altă destinație, anume cea de uscătorie — în el se punea slănina și alte produse ca de ex. șuncile, cîrnații, caltaboșii — pentru a se usca și afuma, spre a se conserva) ; pe principiul acestei instalații de încălzit, localnicii făceau și cuptoare în afara casei, în care uscau poame, coceau piinea, prăjeau pește etc.

Sîrbi din Cenadul Mare erau vestiți legumicultori încă din secolele trecute, după ce s-au fixat pe vatra satului, alături de românii băștinași. Ei cultivă în special : ceapă, cartofi, usturoi și varză, produse pe care le valorifică pe piețele din jur, precum și pe cele ale unor orașe-centre mun-

citorești, ca de ex. Reșița, Călan, Oțelu Roșu, fără să mai amintim de orașele mari precum Aradul și Timișoara. În trecut ajungeau cu legumele la Macău și Seghedin (R.P.U.). Multe au fost meșteșugurile întâlnite la Cenadul Mare, dar, interesant ni s-a părut că nu au fost cele simple, ci aproape exclusiv doar meșteșuguri care implicau o anumită calificare și cu durată mai extinsă, pe ani de zile (cu perioada de ucenicie și de calfă). Nu am întâlnit la sîrbii din Cenadul Mare împletitori de nuiete sau de paie, vărari sau cărămidari, ori aparținători altor meșteșuguri de genul acesta.

Repertoriul meșteșugarilor sîrbi din zonă și al meșteșugurilor

Pentru ilustrare ne vom folosi doar de situația din două localități, una cu populație sîrbă exclusiv și alta cu populație mixtă.

La Sîmpetru Mare am întâlnit următoarele meșteșuguri existente în prezent : brutari, constructori de case, ceasornicari, cizmari, croitori, croitorese, dogari, ecariseuri, fierari, frizeri la domiciliu, grădinari, măcelari, rotari, sobari, tinichigii, timplari, văcari, vînători, zugravi ș.a.

Față de numărul mare de meșteșuguri existente „în bătrîni“, localnicii justifică decalajul prin orientarea spre satele din jur, de unde își procurau mai ușor și mai ieftin cele necesare, pentru că acolo erau mulți meseriași, existînd o largă concurență, ca atare piața fiind bogată în produse.

La Saravale numărul meșteșugurilor a fost tot timpul mai ridicat decît în alte localități. Nu vom enumera, pentru acest sat, meșteșugurile, ci vom nota cîtiva din rîndul mare al meșteșugarilor : Milorad Cirilov și Milan Kapetanov constructori de case, Perin Doba stă în casa unui fost olar al cărui nume nu am reușit să-l identificăm, Mara lu' Saia — din „Bucăvița“, uloinițar, Milivoi Stoîșin, cărămidar, Draghici Stefan, cojocar-căciular, Draghici Dușan, croitor, Petcov David, cizmar, Micin Vasa, timplar, Stoîșin Milivoi, sobar, Dragutin Mitrov, fierar, Crișan Milan, rotar, Svetislav Stancov, frizer ambulant, Stancov Dușan („unde stă acum Batică“), lumînărar, Milca Acimov, bombonar, Iovanovici Vasa, măcelar, Ciosici Marinco, vînător, Milorad Petrov, pictor popular, Perin Zaria, muzicant etc.¹⁴.

c. SUD-VESTUL JUDEȚULUI TIMIȘ

Dintre numeroase sate din această zonă am avut în vedere pe cele cu populația sîrbă sau mixtă (româno-sîrbești) : Checea, Cenei, Pustiniș, Otelec, Sînmartinul Sîrbesc, Ivanda, Cruceni, Crai-Nou, Rudna, Giera, Soca, Singeorge, Moravița, Jamu Mare, Ofsenița, Gătaia și altele.

Este o zonă de cîmpie, de unde și ocupațiile de bază : agricultura și creșterea vitelor. Oamenii din această parte a Banatului au dovedit cu prisosință priceperea de a lucra pămîntul, fiind recunoscuți cultivatori de cereale ; morile cu motor Diessel de la Ciacova, Gătaia, Deta, Peciul Nou, nu pridideau să transforme în făină grîul cultivat de sîrbii de prin partea locului, iar tîrgurile vestite din Jamu Mare, Jimbolia și mai ales din Ciacova constituiau importante puncte de desfacere pentru vitele mari și mici, crescute și comercializate de harnicii gospodari sîrbi. Reputația lor

---

¹⁴ V. Cica, *Saravolske zanatlije. Nekada i sad*, în *Banatske novine*, Timișoara, 1979, nr. 3 548, p. 10, nr. 3 553, p. 8.

se întindea pînă spre Timișoara, trecînd chiar și peste linia acestui oraș, către Recaș, Lugoj, Buziaș ș.a. Spre sud-vest ei ajungeau să-și vîndă recoltele și vitele în diverse localități ale Iugoslaviei de astăzi, iar spre vest mergeau spre Sinnicolau Mare, trecînd unii spre Macău și Seghedin, în Ungaria. Aceștia erau sîrbii din zona de sud-vest a județului, alături de populația băștinașă, adică de români, pe care i-au găsit aici, ei au contribuit la dezvoltarea agriculturii bănățene, la formarea reputației de mari crescători de vite.

Numeroase erau apoi celelalte ocupații ale sîrbilor din zonă : cojocari, fierari, opincari, rotari, pescari, pantofari, zidari, măcelari, fîntinari, măturari, împletitori etc. Cojocarii lucrau una din piesele caracteristice ale portului popular sîrbesc din această parte a Banatului, adică cojocelul pentru femei și bărbați, cunoscut și sub numele de „brusneac“ sau „grudneati“, piese care cereau multă îndemînare ; de aci și costul lor destul de ridicat ; în perioada interbelică o piesă de genul acesta ridicîndu-se la suma de 150—200 lei, ceea ce însemna destul de mult. Opincarii lucrau, din piele de vită adusă de comanditar, opincile cunoscute sub denumirea de „opinci sîrbești“ (sîrbii le numesc „opancear“ — adică opincă).

Demnă de reținut ni s-a părut relația dintre meșter și client cu privire la frizerii ambulanți ai satului și cea dintre „păcurarii“ și proprietarii de oi, relații pe care vrem să le prezentăm în cele ce urmează, exemplificînd cu aspecte culese din satul sîrbesc Diniaș. Au fost la Diniaș numeroși frizeri, pe care noi îi numim „ambulanți“ fiindcă mergeau din casă în casă, la clienți, și-i serveau pe aceștia la domiciliu. Cum își găseau frizerii clienții ? În luna decembrie a fiecărui an se știa în sat că umblă frizerii să-și „prenoiască“ angajamentele sau să facă angajamente noi. Ei treceau pe la casele gospodarilor, stăteau de vorbă cu aceștia, le ofereau serviciile și discutau asupra modului de plată. Despre acest aspect vrem să menționăm că unii, care erau conștienți că au o reputație mai mică, sau nu se simțeau capabili pentru asigurarea serviciului în mod calitativ superior, scădeau încă de la prima discuție pretențiile de plată, pretenții care, în general, erau uniforme la toți frizerii. Dar mai existau unii frizeri în sat care, deși se bucurau de reputație, scădeau prețul ; făceau aceasta atunci cînd voiau să atragă spre ei mai mulți clienți sau să concureze pe un alt frizer ce se găsea la același nivel cu el. Cazuri mai rare erau acelea cînd un frizer bun cobora pretențiile în realitate, dar formal — în complicitate cu clientul — păstra sub tăcere faptul ori că popularizau împreună o plată mai ridicată ; nu era aci respectată etica profesională și, ca atare, cazurile au fost de excepție. Plata se făcea în natură ; se pare că se mergea ani mulți în șir pe aceeași taxă de 100 kg grîu și 100 kg porumb, pe care frizerul o aduna de la clienți vara și toamna, după strînsul recoltei. În schimb frizerul se angaja să presteze pentru clientul său următoarele servicii : de două ori pe săptămînă (miercurea și sîmbăta ori joia și duminica) să-l bărbierească și de două ori pe lună (sîmbăta ori duminica) să-l tundă. Era considerată o mare rușine pentru frizer sau client „ruperea“ înțelegerii din vina cuiva, fiecare riscînd ori să piardă din clienți ori să nu mai găsească înțelegere la alți frizeri. De unde rezultă clar că, la sate, între locuitorii sîrbi din Banat, existau tradiții pentru respectarea bilaterală a angajamentelor reciproce ; încălcarea lor aducea prejudicii morale și materiale atît celor vinovați, cît și celorlalți din sat, obștii.

Ne-a atras atenția și relația dintre proprietarii de oi și „păcurarii“ sau ciobanii care se angajau să păzească oile, să le poarte la pascut și să

le îngrijească pe o mare perioadă din an ; local, în Dinaș, acestora li se spune ciobani. Angajarea se făcea aproximativ precum cea care intervenea între oameni și frizeri, adică ciobanii mergeau pe la casele gospodariilor în luna decembrie și realizau înțelegerea ; era aceasta însă o înțelegere individuală, pentru că mai exista apoi una colectivă, adică o parte sau un colț din sat, în mod colectiv intra în înțelegerea definitivă cu ciobanul. Satul se împărțea în 4—5 părți, după numărul ciobanilor ; împărțirea era pe „cartiere“, pe străzi, pe „viță“ de familii sau pe alte considerente, formând tot atâtea ciopoare de oi. O dată contractarea făcută, pe un an, ea se „prenoia“ de la an la an, vreme mai lungă. Erau rare cazurile în care un grup de cetățeni renunța la ciobanul său ori invers.

Cînd obștia decidea formarea unui număr mai mic de „ciopoare“ de cît cel al ciobanilor, intervenea concurența ; cei rămași „fără turmă“ fie că se angajau ajutoare la ciobanii titulari, fie că se duceau în alte localități. Angajarea se făcea pe cereale, bani, pîine, șuncă-slănină, îmbrăcăminte pentru cioban și ajutorul său („boitar“). Plata „boitarului“ o făcea ciobanul, ceea ce înseamnă că în cadrul unor relații interveneau altele, de alt gen.

Repertoriu de meșteșugari din Dinaș (inclusiv meșteșugurile)

Velco Giuchici, Milan Milovanov, Luca Stancov, Draga Bogdanov, Uroș Țaran, Svetozar Bogdanov, *covaci (fierari)*, Uroș Iovanovici, morar la moară cu manej proprie, Roian Iovanovici, „rîșnițar“, Liubco Radosavlin, Lechin Mihailov, Vasa Putici, Milorad Murar, Bogdan Bogdanov, Milivoi Sronea, Vucașin Radosavlin, Iova Milin, Obren Radosavlin, *frizeri*, Zarco Silin, *sculptor în lemn* (era surdo-mut), Giura Martinov, *tîmplar*, Raico Iovanovici, *paznic*, Ianin Arcadie, *cojocar*, Costa Bogdanov, Ilie Marcov, Mirco Miroslav, *opincari („opancear“)*, Nata Ciutar, *bombonar*, și mulți alții, fără a se neglija „muzicanții“, dinieșenii fiind recunoscuți ca foarte buni orchestranți : Boga Martinov, Alexandru Martinov, Milivoi Radosavlev, Spasa Stoianov, Toza Sandici, Steva Iovin, Alexander Petrov, Miladin Veselinov, Geale Popov, Pera Petrov, din generația mai veche, precum și Dragan Bogdanov, Velemir Nedelcov, Mile Raicov, Dușco Sandici din generația actuală.

În mod deosebit vrem să menționăm aspecte ale muncii și meșteșugului de *tîmplar*, meșteșug apreciat, după constatările noastre pe teren, la o valoare mai mare decît multe altele.

Iovin Stefan, zis Steva, originar din Dinaș, nr. 167. A deprins meseria de la Giura Martinov, cunoscut tîmplar din localitate. A fost ucenic („șăgirt“) la acesta timp de trei ani și jumătate, după care, timp de șase luni, a fost călăf. Martinov fiind autorizat să elibereze acte de absolvire, a atribuit lui Iovin actul cuvenit, calificîndu-l astfel ca tîmplar. Cu toată lipsa materială, tatăl lui Steva a cumpărat sculele necesare, pentru ca „maistorul“ să poată deschide atelier. Uneltele mai importante cu care a făcut cunoștință cînd era ucenic și cu care lucrează și astăzi poartă denumiri mai ales în limba germană ; de fapt ele se cumpărau de la niște fabrici de scule din Viena ori Budapesta, de aceea se și denumesc mai mult în limba germană. Notăm cîteva din ele : raubanc, dubla, schlict, fuspantz, ghiftaltz, mithobel, platbanc ș.a. Unele au primit nume în limba sîrbă, ca de ex. : gleta. Primirea acestor nume a avut loc direct și nu printr-o calchiere lingvistică.

Relația dintre tâmplar și client era de două feluri : a) comandă — plata în bani ; b) comandă — achitarea materialului lemnos în prealabil de către client — bani pentru manoperă sau alte materiale. În acest caz tâmplarul mergea cu clientul la Peciul Nou, unde exista depozit de che-restea, alegeau materialul lemnos necesar, clientul achita contravaloarea și apoi începea lucrarea propriu-zisă, în atelier. În prezent tâmplarul Stefan Iovin lucrează la C.A.P. din localitate. El face binaie, piese de mobilier, dulgherie brută, dar și lucrări de finisare artistice ¹⁵.

Venită în mai multe etape în Banat, unde locuiau de la formarea lor ca popor, românii, populația sîrbă a găsit ospitalitatea ce îi caracteriza pe bânăteni ; aceștia au oferit sîrbilor loc de trai, condiții de muncă și dezvoltare, transmițându-le din experiența lor milenară și bogată în ceea ce privesc ocupațiile și meșteșugurile. Dar schimbul de experiență s-a produs și în sens invers, sîrbii influențînd în anumite direcții modul de viață al românilor băștinași ; cele două etnii nu au fost în opoziție, dar fiecare și-a păstrat și trăsăturile proprii.

Astăzi, ținînd seama de realitatea istorică și anume prezența sîrbilor în România, partidul nostru „apreciază că preocuparea pentru asigurarea deplinei egalități în drepturi a naționalităților conlocuitoare, pentru soluționarea problemelor lor specifice, pentru cimentarea unității și frăției oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate își păstrează întreaga importanță în perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerii treptate la comunism” ¹⁶.

---

¹⁵ Inf. Iovin Ilie, de 41 de ani, Stefan Iovin, de 50 de ani, Diniaș, nr. 167, Paia Iovanovici, de 58 de ani, Arcadie Ianin, de 70 de ani, Diniaș, nr. 281, Gheorghe Tomici, de 73 de ani, Lazăr Stoianov, de 50 de ani, Diniaș, nr. 261, Costa Iacovlev, de 67 de ani, Diniaș, nr. 136 (informații la 14.III.1980). Vezi și : V. Cica, *Diniaș Kroz. Zanat je zlatan*, în *Banatske novine*, Timișoara, 1980, nr. 3 603, p. 6 ; Idem, *Jifa jifa, tamburița ...*, în *Ibidem*, nr. 3 605, p. 6.

¹⁶ Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism, București, 1975, p. 148.